

تبیین نظام هندسی منتج به دایره در منطقه انتقال گنبدخانه‌های ایران

چکیده

استقرار گنبد دوار بر روی اتاق مربع شکل، چالشی اساسی است که معماران ایرانی در طول قرن‌ها سعی و خطا، روش‌ها و فنون مختلفی را در مواجهه با آن پی‌ریزی کرده‌اند. روش‌هایی هوشمندانه، که الگوهایی بدیع و سیر تحولی کم‌نظیر از «نحوه تقرب به دایره» را در ساختار بخش مهمی از گنبدخانه‌ها، متجلی ساخته است. اگرچه این موضوع در قالب مطالعات مربوط به «منطقه انتقال» گنبدخانه‌ها (چپیره) مدنظر قرار گرفته شده است، لیکن به‌هیچ‌وجه، یک سیر تحول کامل از پدیده‌ها را در طول ادوار تاریخی و حوزه‌های جغرافیایی پوشش نمی‌دهد. از سوی دیگر، اتخاذ رویکردهای غیر هندسی، متأثر از ویژگی‌های شکلی، سبکی، سازه‌ای و یا حتی تاریخی، در رویارویی با یک فرایند هندسی (تبدیل مربع به دایره)، عملاً مطالعات مذکور را در توضیح کامل و دقیق ماهیت چپیره‌ها و ارائه یک طبقه‌بندی شفاف از آن‌ها، ناکام گذارده است.

از همین رو، چگونگی فرایند تبدیل مربع به دایره و محتوای هندسی الگوهای ناشی از آن در سیر تحول منطقه انتقال، مسئله اصلی این پژوهش است. هدف اصلی این رساله، دستیابی و ارائه یک طبقه‌بندی شفاف از سیر تحول الگوهای پدید آمده در منطقه انتقال است که با تبیین و توضیح محتوای چپیره‌ها در قالب یک «نظام هندسی منتج به دایره» محقق خواهد شد. این مهم، با طرح پرسشی اساسی، از این قرار پیگیری خواهد شد که؛ نظام هندسی منتج به دایره، در چپیره گنبدخانه‌های ایرانی، در قالب چه الگوهایی از یک سیر تحول تبیین می‌شود و چند الگوی متمایز را در این سیر تحول می‌توان برشمرد؟ بر همین اساس، مسیر طی شده در پاسخ به پرسش مذکور، این تحقیق را در قالب پژوهشی «پرسش محور» ارائه کرده است که در پی اثبات یا ردّ فرضیه‌ای نیست، بلکه روندی «استقرایی» را در پی کشف الگوهای شکل گرفته در منطقه انتقال، دنبال می‌کند. اگرچه این پژوهش در مواجهه با موضوع دسته‌بندی، به‌نوعی، ناگزیر از قیاس و اندازه‌گیری است، لیکن، با توجه به ماهیت داده‌ها و نحوه تجزیه و تحلیل آن‌ها، در مجموع، متضمن ویژگی‌هایی یک «تحقیق کیفی» است که طیف وسیعی از داده‌ها را با تکیه بر مطالعات میدانی و گردآوری هدفمند آن‌ها، ارزیابی می‌کند. در نهایت، با ارائه و شناسایی نوزده الگوی متمایز از نظام هندسی منطقه انتقال در قالب یک سیر تحول، نتایج تحقیق، بیش از همه، در مواجهه با بازآفرینی الگوی چپیره‌های از بین رفته محقق می‌شود.

واژگان کلیدی: نظام هندسی، چپیره، گوشه‌سازی، کثیرالاضلاع محیطی، دایره محاطی

